

วจนลีลาในการเทศนาธรรมของพุทธทาสภิกขุ

Verbal Style in the Sermon of Buddhadasa Bhikkhu

สิริมา เชียงเช่าวไ¹

Sirima Chiengchaovai

Received: October 06, 2022

Revised: February 17, 2023

Accepted: February 28, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของวจนลีลาในการเทศนาธรรมของพุทธทาสภิกขุ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากธรรมเทศนาของท่านพุทธทาสที่ได้รับการถ่ายทอดเป็นหนังสือแล้ว จำนวน 10 เรื่อง วิเคราะห์โดยใช้แนวคิดเรื่องวจนลีลาของมาร์ติน โจนส์ ผลการวิจัย พบว่า การเทศนาธรรมของท่านพุทธทาสเป็นวจนลีลาแบบเป็นทางการ กล่าวคือ 1) เป็นรูปแบบของภาษาที่ใช้ในสถานการณ์สำคัญ 2) เป็นวิธภาษาที่สุภาพ 3) มีความหรูหราในถ้อยคำและรูปประโยคเป็นอย่างดี 4) มีการแยกตัวของผู้ออกจากผู้ฟัง 5) มีการเชื่อมโยงความ และ 6) ใช้คำศัพท์เฉพาะในสาขาวิชา มีการเรียงร้อยถ้อยคำสำนวนภาษาอย่างพิถีพิถัน มีศิลปะชั้นเชิง เพื่อให้ทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย ไม่สับสน โดยวจนลีลาทั้งหมดนั้นส่งผลให้เกิดการตระหนักรู้ในคุณค่าแห่งพระธรรมและนำไปสู่การปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: เทศนาธรรม, พุทธทาสภิกขุ, วจนลีลา

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต; Faculty of Humanities and Social Sciences, Suan Dusit University

Abstract

The objective of this research article was to study the characteristics of the verbal style in the sermon of Buddhadasa Bhikkhu. It was a qualitative research. Data were collected from the sermons of Buddhadasa Bhikkhu, which had been delivered in books, totaling 10 stories, and analyzed using Martin Jos's concept of verbal style. The results of the research revealed that Buddhadasa's sermon was a formal verbal style, namely 1) a form of language used in important situations; 2) a polite language variety; 3) very elegant in words and sentences; 4) a speaker's separation from listeners; 5) making connections; and 6) using specific terminology. The words and expressions of the language were arranged meticulously and sophisticatedly to make it easy for listeners to understand, not to be confused, all of which resulted in awareness of the value of Dhamma and lead to proper practice according to the teachings of the Lord Buddha.

Keywords: Sermon, Buddhadasa Bhikkhu, Verbal Style

บทนำ

วจนลีลา (Style) หมายถึง รูปแบบการใช้ภาษาแบบใดแบบหนึ่งซึ่งแตกต่างจากการใช้แบบอื่นโดยบริบทหรือสถานการณ์การใช้ภาษา ซึ่งสถานการณ์การใช้ภาษานี้เป็นสภาวะที่เกิดจากปัจจัย 4 ประการรวมกัน คือ กาลเทศะ (Setting) เรื่องที่พูด (Topic) ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง (Social Relationship Between the Speaker and the Hearer) และทัศนคติของผู้พูด (Psychological Attitude) (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2548) หากพิจารณาความหมายเฉพาะการใช้ภาษาในระดับบุคคล เปลื้อง ณ นคร (2535) เรียก “Style” ว่า “สำนวน” และให้นิยามว่าเป็นวิธีแสดงความคิดออกมาเป็นภาษา โดยจิตใจและความคิดจะเลือกคำและเรียงคำ หากจิตหรือความคิดเรานั้นมีความพิถีพิถัน ละเอียดลออ จะส่งผลให้การเลือกและเรียงคำเป็นไปด้วยความประณีต ไม่สับสน สำนวนของผู้ใดก็เปรียบดั่งกระจกเงาส่องให้เห็นลักษณะจิตใจและอุปนิสัยของผู้นั้น ดังนั้น การศึกษาวจนลีลาจึงเป็นการศึกษารูปแบบการใช้ภาษาที่แตกต่างกันไป

ตามสถานการณ์สื่อสาร อีกทั้งยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของเจ้าของถ้อยคำนั้น ผ่านทางการใช้ภาษาไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียน

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวัจนลีลาในการเทศนาธรรมของท่านพุทธทาส (พุทธทาส อินทปัญโญ) แห่งสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เนื่องจากท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นพระภิกษุรูปสำคัญที่อุทิศกำลังกายใจและชีวิตเพื่อสานต่อพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านประกาศใช้นาม “พุทธทาส” โดยไม่เปลี่ยนไปตามสมณศักดิ์ เพื่อให้คนทั่วไปและชาวต่างประเทศเรียกขานได้โดยง่าย (ธรรมปราโมทย์, 2549) และเพื่อประกาศอุดมคติสูงสุดในชีวิต นั่นคือ อุทิศตนเป็นทาสของพระพุทธศาสนา รวมถึงการได้รับรางวัล “บุคคลสำคัญของโลก” ประจำปี ค.ศ. 2005–2006 ที่ประกาศยกย่องโดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติยูเนสโก (UNESCO) นับเป็นคนไทยคนที่ 18 ที่ได้รับเกียรตินี้ โดยพิจารณาจากวัตรปฏิบัติและผลงานเผยแผ่หลักธรรมตลอดระยะเวลาที่ดำรงตนอยู่ในเพศบรรพชิตรวมเป็นเวลา 67 พรรษา (ประชาไท, 2548) เพื่อศึกษาว่าท่านมีวัจนลีลาในการเทศนาธรรมอย่างไร จึงเป็นที่ยอมรับยกย่องจากพุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาวัจนลีลาในการเทศนาธรรมของพุทธทาสภิกษุ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเอกสาร วิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ประกอบด้วย

1. การวิจัยเชิงเอกสาร ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากการเทศนาธรรมของท่านพุทธทาสที่ได้รับการถ่ายทอดเป็นหนังสือแล้ว จำนวน 10 เรื่อง ได้มาจากวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยการจับสลาก ทั้งนี้เนื่องจากผลงานเทศนาของท่านพุทธทาสมีเป็นจำนวนมาก เพราะท่านบรรพชาในปี พ.ศ. 2469 และมรณภาพในปี พ.ศ. 2536 รวมเป็นระยะเวลาถึง 67 พรรษา ตลอดระยะเวลาที่ครองเพศบรรพชิตท่านมีผลงานการเทศนาธรรมอย่างสม่ำเสมอ โดยการเทศนาธรรมที่เก่าที่สุดที่ผู้วิจัยสามารถเก็บได้ คือในปี พ.ศ. 2503 และปีที่ใหม่ที่สุดที่ผู้วิจัยเก็บได้คือในปี พ.ศ. 2533 ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำมาแบ่งเป็นช่วงเวลาเท่า ๆ กัน ช่วงละ 3 ปี ยกเว้นช่วงสุดท้ายที่รวมเป็น 4 ปี รวมทั้งสิ้น 10 ช่วงเวลา แล้วจึงจับสลากเพื่อหาผลงานที่เป็นตัวแทนของแต่ละช่วงปีได้ผลดังนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาการเทศนาธรรมของท่านพุทธทาส

ช่วงที่	ปี พ.ศ.	พ.ศ.	เรื่อง	วันที่บรรยาย
1	2503 – 2505	2505	วิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง	21 ม.ค.
2	2506 – 2508	2508	ที่แท้คนเรามีได้เกิดมา	5 ส.ค.
3	2509 – 2511	2510	เรื่องผี ๆ สาง ๆ	24 เม.ย.
4	2512 – 2514	2512	การทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง	18 ส.ค.
5	2515 – 2517	2517	ผู้ดำ ที่ทุกคนควรรู้จักและพอใจ	3 พ.ค.
6	2518 – 2520	2518	การเก็บความโกรธใส่ยุงฉาง	26 ก.ย.
7	2521 – 2523	2523	ชีวิตคู่	16 มี.ค.
8	2524 – 2526	2525	ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่งความสุข	10 เม.ย.
9	2527 - 2529	2528	การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง	3 ส.ค.
10	2530 - 2533	2533	ธรรมะที่ควรรู้จักเพื่อทำงานให้สนุก	27 ก.พ.
รวมทั้งสิ้น 10 เรื่อง				

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดของเรื่องวัจนลีลาของ มาร์ติน โจส (1961) และอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2550) ที่กล่าวว่า โดยทั่วไปคนส่วนใหญ่จำแนก วัจนลีลาออกเป็น 2 ระดับ หรือ 2 ประเภท ได้แก่ วัจนลีลาเป็นทางการ (ระดับสูง) และวัจนลีลาไม่เป็นทางการ (ระดับต่ำ) แต่หากพิจารณาโดยแบ่งให้ละเอียดมากยิ่งขึ้น ตามแนวคิดของ มาร์ติน โจส ดังที่ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่องเดอะ ไฟว์ คล็อกส์ (The Five Clocks) ซึ่งหมายถึงรูปแบบ 5 รูปแบบ (Five Styles) เพราะเปรียบเทียบวัจนลีลาเป็นดั่งนาฬิกาหลายเรือนที่แสดงเวลาแตกต่างกันในทีเดียวกัน เหมือนการใช้ภาษาเดียวกันแต่แตกต่างกันตามสถานการณ์ต่าง ๆ โจสแบ่งภาษาอังกฤษตามการใช้ออกเป็น 5 ระดับ วัจนลีลาเป็นมิติหนึ่งใน 4 มิติของการมองภาษา 5 ระดับ ซึ่งแต่ละมิติก็จะจัดเป็นสเกลหนึ่ง และแต่ละสเกลมี 5 ระดับดังนี้ (Joos, M., 1961 อ้างในอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ , 2550)

ตารางที่ 2 ภาษาอังกฤษ 5 ระดับตามการแบ่งของมาร์ติน โจส

วจนลีลา (Style)	อายุ (Age)	ความกว้างของ ประสบการณ์ ทางภาษา (Breadth)	ความรับผิดชอบ (Responsibility)
1. ตายตัว (Frozen)	วัยชรา (Senile)	ผู้ดี (Genteel)	ดีที่สุด (Best)
2. เป็นทางการ (Formal)	วัยผู้ใหญ่ (Mature)	พิถีพิถัน (Puristic)	ดีมากกว่า (Better)
3. ท้าหรือ (Consultative)	วัยรุ่น (Teenage)	มาตรฐาน (Standard)	ดี (Good)
4. เป็นกันเอง (Casual)	วัยเด็ก (Child)	ภูมิภาค (Provincial)	พอใช้ (Fair)
5. สนิทสนม (Intimate)	วัยทารก (Baby)	ชาวบ้าน (Popular)	เลว (Bad)

ที่มา: ดัดแปลงจากอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2550)

สรุปผลการวิจัย

การเทศนาธรรมของท่านพุทธทาสมีลักษณะเป็นวจนลีลาแบบ “เป็นทางการ (Formal)” ตามแนวคิดของมาร์ติน โจนส์ (1961) ดังนี้

- เป็นรูปแบบของภาษาที่ใช้ในสถานการณ์สำคัญ
- เป็นวิธภาษาที่สุภาพ
- มีความหรรษาในถ้อยคำและรูปประโยคเป็นอย่างดี
- มีการแสดงความแยกตัวของผู้พูดออกจากผู้ฟัง
- มีการเชื่อมโยงความ
- ใช้คำศัพท์เฉพาะในสาขาวิชา

วจนลีลาแบบเป็นทางการที่พบในการเทศนาธรรมของท่านพุทธทาสทั้ง 6 ลักษณะดังกล่าว มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เป็นรูปแบบของภาษาที่ใช้ในสถานการณ์สำคัญ วจนลีลาแบบเป็นทางการจะปรากฏในสถานการณ์สำคัญที่ไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกวัน แต่ไม่ถึงกับเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือสัญลักษณ์ของประเทศเช่นเดียวกับวจนลีลาแบบตายตัว การเทศนาธรรมนั้นเป็นพิธีการที่เป็นทางการ และมักจะปรากฏในโอกาสสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันอาสาฬหบูชา วันธรรมสวนะ ฯลฯ และเป็นวจนลีลาที่แสดงความสำคัญหรือความจริงจังของเรื่องพูด ดังจะเห็นได้ว่าเนื้อหาที่ท่านเทศนานั้นเป็นหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น เช่น กัมมัฏสะกตาญจน มรณานุสติ ความหลุดพ้นจากกิเลสและอัตตา ฯลฯ เป็นเรื่องสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์ดำรงตนอยู่ได้โดยปราศจากความทุกข์ มิใช่เป็นการพูดเรื่องความบันเทิงสนุกสนาน

2. เป็นวิภาษภาษาที่สุภาพ เมื่อพิจารณาทางด้านภาษา พบว่า ท่านจะใช้ภาษาที่สุภาพในการเทศนาธรรมทุกครั้ง ประภาศรี สีหอำไพ (2538) กล่าวถึงภาษาสุภาพว่า เป็นภาษาภาคกลางที่ยึดถือเป็นภาษามาตรฐาน มีระดับของความเป็นทางการน้อยกว่าภาษามาตรฐาน ลักษณะของถ้อยคำอยู่ในระดับกึ่งทางการ มีความสละสลวยเป็นที่ยอมรับของสุภาพชนโดยทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการใช้คำดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) *อย่างนี้ควรถือว่าเป็นสัญชาตญาณของสัตว์ คือว่าสัตว์มันก็รู้สึกเป็นแม่ไก่ แม่สุนัข แม่วัว ... ถ้าเป็นสามีสนุกใหม่ เป็นภรรยาสนุกใหม่ ไปคิดดูเอง ...*
(วิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง หน้า 124)
- (2) *จงทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง นี้คุณฟังดู มันมีความหมายบอกอยู่แล้วว่า พุทกับคนที่ยังไม่หมดกิเลส ไม่สิ้นกิเลส จึงต้องขอร้อง บังคับ ให้ทำงานด้วยจิตว่าง ...*
(การทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง หน้า 7)
- (3) *ความสุขที่ท่านหวังว่าจะได้นั้นแหละ จะเป็นที่ดีที่จุม ...*
(ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่งความสุข หน้า 12)

นอกจากนี้ยังพบว่า ท่านพุทธทาสมีการกล่าวทักทายและกล่าวอำลาโดยใช้ภาษาที่สุภาพ สละสลวย เป็นแบบปฏิบัติที่ดีในการพูด พัทธ บัวเพียร (2536) กล่าวถึงการกล่าวทักทายผู้ฟังหรือการกล่าวปฏิสนธการ ว่าเป็นส่วนเริ่มต้นของระเบียบการพูดโดยใช้คำทักทายผู้ฟัง ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ชนิด ดังนี้ 1) คำทักทายที่เป็นพิธีการ เช่น งานพิธีหรืองานที่เป็นทางการ จะตัดคำที่แสดงความรู้สึกทั้งหมดออกไป เช่น “ที่เคารพ” “ที่นับถือ” “ที่รัก” ฯลฯ จะนิยมเรียกเฉพาะตำแหน่งเท่านั้น เช่น “ท่านประธานและท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน” 2) คำทักทายที่ไม่เป็นพิธีการ เช่น การประชุมภายในหรือการอภิปราย มักจะเติมคำแสดงความรู้สึกในตอนท้ายของตำแหน่งที่เรียก เช่น “นักศึกษาที่รักทุกคน”

จากการศึกษาพบว่า ในการเทศนาธรรม 10 ครั้ง ท่านพุทธทาสมีการทักทายผู้ฟังทั้งสิ้น 7 ครั้ง และใช้คำทักทายที่เป็นพิธีการทั้ง 7 ครั้ง เพราะท่านเห็นว่าการเทศนาธรรมเป็นกิจกรรมที่มีความเป็นทางการ จริงจัง เช่น

- (4) *ท่านสาธุชนผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย ...*
(ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่งความสุข หน้า 1)
- (5) *นักศึกษาผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย ...*

(6) ท่านที่เป็นราชกัญญา ผู้ล่าวชทั้งหลาย ...

(การเก็บความโกรธใส่ยุ่งฉาง หน้า 1)

เมื่อพิจารณาการจบการเทศนา พบว่า ท่านพุทธทาสใช้การบอกจบแบบเป็นพิธีการเช่นกัน

(7) การเทศนาธรรมสมควรแก่เวลา เอวี่ ก็มีด้วยประการฉะนี้

(ที่แท้คนเรามีได้เกิดมา หน้า 67)

(8) เวลาสำหรับการบรรยายก็หมด ขอยุติไว้เพียงเท่านี้

(ผู้ดำที่ทุกคนควรรู้จักและพอใจ หน้า 524)

(9) อาตมาขอยุติลง ด้วยการหมดเวลาเพียงเท่านี้

(วิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง หน้า 142)

3. มีความหรรษาในถ้อยคำและรูปประโยคเป็นอย่างดี ความหรรษาในถ้อยคำในที่นี้หมายถึงความพิเศษของถ้อยคำที่มีมากกว่าปกติ ทั้งในด้านการใช้คำ โวหาร และการใช้ประโยค กล่าวคือ พบว่า ท่านพุทธทาสมักจะเลือกใช้คำที่สละสลวย พิเศษกว่าคำธรรมดาทั่วไป ด้านการใช้โวหารนั้นพบว่ามีการใช้โวหารอุปมาอุปไมย อุปลักษณะและบุคลาธิษฐาน รวมถึงการใช้ปฏิพจน์ ส่วนการใช้ประโยค พบว่า มีการร้อยเรียงประโยคอย่างมีศิลปะ โดยมีการซ้อนความอย่างมีชั้นเชิง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ด้านการใช้คำ คือ การเลือกใช้คำที่สละสลวย แทนการใช้ถ้อยคำธรรมดาทั่วไป เช่น “สมเด็จพระบรมศาสดา” แทนคำว่า พระพุทธเจ้า “บิดามารดา” แทนคำว่า พ่อแม่ “กัลยาณมิตร” แทนคำว่า เพื่อนที่ดี “บูชาสิทธิเสรีภาพ” แทนคำว่า ยึดอิสระเป็นใหญ่ ฯลฯ

3.2 ด้านการใช้โวหาร รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2523) กล่าวว่า การใช้โวหาร คือ การใช้ถ้อยคำที่มีความหมายลึกซึ้ง มุ่งให้เกิดความรู้สึกรู้สึกและอารมณ์ อาจเป็นการกล่าวอย่างหนึ่งแต่มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง เป็นการกล่าวเกินจริง การใช้สัญลักษณ์ หรือการเปรียบเทียบ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการกล่าวถ้อยคำที่มีความหมายลึกซึ้งกว้างขวางกว่าถ้อยคำธรรมดา ผู้ฟังหรือผู้อ่านจะพิจารณาความหมายตามตัวอักษรไม่ได้ เพราะจะต้อง “ตีความ” จึงจะพบความหมายที่ตรงตามลึกซึ้งที่ซ่อนอยู่ ในการพิจารณาด้านการใช้โวหารนี้ ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดของรื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2523) ในการวิเคราะห์ จากการศึกษาการใช้โวหารในการเทศนาธรรมของท่านพุทธทาส พบการใช้โวหารดังนี้

3.2.1 อุปมาอุปไมย (Simile) คือ การกล่าวเปรียบเทียบของสองสิ่งหรือการกระทำสองอย่างซึ่งเป็นต่างชนิดกัน แต่มีลักษณะอย่างเดียวกันหรือคล้ายกัน การเปรียบเทียบแบบนี้

จึงมักจะมีคำว่า ดุจ ประดุจ เพียง เพียง ดัง ดัง เหมือน เปรียบ ฯลฯ ในเทศนาธรรมของท่านพุทธทาส จะพบการใช้โวหารอุปมาอุปไมยเป็นจำนวนมาก เพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจเรื่องที่ท่านต้องการสื่อสารได้ง่ายและเห็นภาพชัดเจน เช่น

- (10) ทีนี้ก็มีเรื่องที่จะต้องทราบต่อไปอีกว่าในองค์ทั้ง 8 นั้น องค์ทั้ง 8 นั้น องค์ที่เป็นประธานเป็นเจ้าของเรื่องก็คือสมาธิ คือ สัมมาสมาธิ จะเข้าใจได้ง่ายก็เปรียบด้วยกองทัพ สมานินั้นเปรียบเหมือนกับกองทัพหลวง ที่มีแม่ทัพบัญชาขานกองทัพหลวง ...
(การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง หน้า 27)
- (11) ถ้าเป็นภาษาในธรรมวินัยนี้ ก็ถือว่าเป็นการด่าอย่างยิ่งละ แม้เพียงเท่านั้น ดังเช่น มีความเป็นอยู่ลามกไม่สะอาด มีความประพฤติชนิดที่ตัวเองนึกแล้วก็เกลียดชังตัวเอง มีการกระทำที่ต้องปกปิดซ่อนเร้น ไม่ใช่สมณะ ก็ปฏิญญาว่าเป็นสมณะ มิใช่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ก็ปฏิญญาว่าประพฤติพรหมจรรย์ เป็นคนเนาใน เน่าข้างใน แล้วก็เปี้ยกและมีความหมักหมมเหมือนบ่อที่เขาเทขยะมูลฝอย ...
(ผู้ดำที่ทุกคนควรรู้จักและพอใจ หน้า 157)
- (12) ความโกรธก็เหมือนกับไฟ ความไม่โกรธก็เหมือนกับน้ำ นี้พูดโดยอุปมาก็อย่างนี้ แล้วความโกรธมันก็มีศีลธรรมชาติ ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ ทางร่างกายมันมีอะไรบ้าง ผู้ที่เป็นหมอ เป็นนักสรีรศาสตร์แล้วก็รู้ดี ว่าในขณะที่มีความโกรธจัดนี้ ร่างกายมันเป็นอย่างไร พอที่จะคำนวณได้ว่ามันมีศีลธรรมชาติหลายร้อยเปอร์เซ็นต์ ...
(การเก็บความโกรธใส่ถังฉาง หน้า 9)
- (13) เมื่อรูป เสียง กลิ่น รส อันใดเข้ามาในลักษณะผัสสะอย่างนี้ ก็ให้มันหยุดอยู่อย่างนั้นบ้าง เป็นไร เหมือนกับทหารที่นอนข้างปืนใหญ่ เมื่อปืนใหญ่ลั่นดังออกไป มันก็เพียงแต่ได้ยินเสียงเท่านั้น ไม่เกิดเวทนาอะไร ยังนอนหลับสบายอยู่ด้วยซ้ำไป หนัก ๆ เข้าไม่สะดุ้งไม่ตื่น ไม่อะไรเลย มันเป็นแต่เพียงเสียงปืนใหญ่กระทบหู แล้วก็เลิกกันอย่างนี้ ...
(วิธีปฏิบัติเพื่อความเป็นอยู่ด้วยความว่าง หน้า 132)

3.2.2 อุปลักษณ์ (Metaphor) คือ การกล่าวถึงสิ่งหนึ่งว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เป็นการกล่าวเปรียบเทียบตามนัยยะ มักจะใช้คำว่า คือ หรือ เป็น ฯลฯ ในเทศนาธรรมของท่านพุทธทาส จะพบการใช้อุปลักษณ์เป็นจำนวนมากเพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจเรื่องที่ท่านต้องการสื่อสารได้โดยง่ายและชัดเจนมากยิ่งขึ้น เช่น

(14) อย่างไรก็ตามก็ยังคงต้องอาศัยการดำตั้นนั้น ก็ประหลาดที่จะต้องมีคนมาทักท้วง แล้วเราก้ไปทำผิดต่อเขา แม้ไม่เจตนา ก็ต้องยินดีรับการดำตีกว่า โดยเห็นว่าผู้ดำตั้นเป็นผู้บอก ชุมทรัพย์ ...

(ผู้ดำ ตักทุกคนควรรู้จักและพอใจ หน้า 154)

(15) เราก้จะถือว้า เราทำกรงานเพื่อเป็นการทำสงครามกับมาร ทำสงครามกับพญามาร พญามารคือสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาโดยประการทั้งปวง สิ่งใดไม่น่าปรารถนาเป็นอุปสรรคขัดขวาง แล้วสิ่งนั้นเรียกว่ามาร ฉนั้นจะทำงานด้วยการทำสงครามกับมาร ...

(ธรรมะที่ควรรู้จักเพื่อทำงานให้สนุก หน้า 52)

(16) ที่นี้ก็ในทางศาสนาโดยเฉพาะในทางพุทธศาสนา เราก้ยังมองลึก ลึกไปกว่านั้นอีกว่า ธรรมะ ๆ นี้เป็นเครื่องชำระความเป็นมนุษย์ของเราให้สะอาด ท่านทั้งหลายก็พอจะเข้าใจ เครื่องชำระความสะอาด เช่น สบู่ เป็นต้น ก็เอามาใช้เพื่อชำระสิ่งสกปรก ชะล้างออกไปจากตัว เป็นเครื่องชำระความสะอาดในฝ่ายวัตถุหรือฝ่ายร่างกาย เราก้ต้องมีสิ่งที่จะชำระชะล้างใน ส่วนจิตใจให้สะอาด ให้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องและสมบูรณ์ ...

(ธรรมะที่ควรรู้จักเพื่อทำงานให้สนุก หน้า 39)

(17) ถ้ารู้เรื่องอริยมรรคมีองค์ 8 แล้วก็รู้เรื่องอริยสัมมาสมาธิ มีบริหาร 7 นี้ไว้ด้วย มี 8 ก็จริง แต่ พอมีทำหน้าที่คุมกันเป็นกองทัพ แล้วมันยกสมาธิขึ้นเป็นหลัก เป็นขุน เป็นขุนพล เป็นจอม ทัพ ...

(การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง หน้า 29)

3.2.3 บุคลาธิษฐาน (Personification) คือ การที่ผู้พูดใส่ความรู้สึกนึกคิด ให้กับสิ่งที่ไม่ใช่บุคคลหรือสิ่งมีชีวิตให้มีอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดหรือกระทำกริยาอาการประหนึ่งมีชีวิตจิตใจ มีตัวตน ท่านพุทธทาสใช้บุคลาธิษฐานเพื่อทำให้ผู้ฟังเห็นภาพตามได้อย่างชัดเจนเป็น รูปธรรม และสามารถเข้าใจสิ่งที่ท่านต้องการสื่อสารได้งายยิ่งขึ้น เช่น

(18) แต่ที่แท้นั้นมันไม่มากไปกว่าที่เรียนจากตัวเอง ตัวชีวิตตัวจิตนั้นเอง มันเรียนเอง มันสอนเอง มันสอบไล่เอง เป็นมาตามลำดับจนถึงบัดนี้ ...

(ชีวิตคู่ หน้า 11)

(19) แล้วก็ระดมความเชื่อกันให้มากขึ้น ฝึกสร้างสถาบันขึ้นมาได้สำเร็จบนความโง่ของมนุษย์ นั้นเอง ...

(เรื่องผี ๆ สาง ๆ หน้า 38)

- (20) ตัวธรรมะเอง ก็มีหลักเกณฑ์ที่จะประท้วง หรือต่อต้าน หรืออย่ายี้ คนที่ไม่ดี ...
(ผู้ดำที่ทุกคนควรรู้จักและพอใจ หน้า 517)
- (21) เหมือนกับไม่ให้อาหารแก่กิลีสตัวนี้ ให้มันยอมตายเสียดีกว่า ...
(การเก็บความโกรธใส่ยุ่งฉาง หน้า 38)

3.2.4 ปฏิพจน์ (Rhetorical Question) เป็นศิลปะของการใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ ท่านพุทธทาสใช้ปฏิพจน์เพื่อเรียกร้องความสนใจของผู้ฟังมากกว่าต้องการคำตอบที่แท้จริง

- (22) คุณตั้งใจจะเรียนให้ดีที่สุดนี่ เรียนไปทำไม เรียนธรรมศาสตร์ เรียนอะไรก็ตาม เรียนให้ดีที่สุดนี่เพื่ออะไร ... แต่มีอุดมคติสำหรับความเป็นมนุษย์ ซึ่งแปลว่ามีใจสูง บอกกันก็ครั้งแล้ว ว่ามนุษย์นั้นแปลว่าผู้มีจิตใจสูง อย่าแปลเฉย ๆ ว่าคน ๆ นี้ไม่มีประโยชน์อะไร มนุษย์แปลว่าคนนั้นไม่ได้ความหมายอะไร ...
(ชีวิตคู่ หน้า 28)
- (23) เราจะมีความหวัง ความต้องการ มีอะไรได้ด้วยสติปัญญา คือไม่ต้องยึดมั่นถือมั่นได้อย่างไร
(การทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง หน้า 4)
- (24) นี่ลองคิดดูให้ดีเถิดว่า ในโลกของสัตว์เดียรัจฉานไม่มีผี แล้วทำไมในโลกของมนุษย์อย่างนี้ มันน่าละอายสักเท่าไร แล้วเราจะรับมือตีความคิดความเห็นในเรื่องนี้กันอย่างไร
(เรื่องผี ๆ สาง ๆ หน้า 38)
- (25) ทีนี้เราจะลองคิดดูอีกสักคู่หนึ่งว่า เกิดอยู่นี้สนุกไหม ตายไปสนุกไหม ให้เลือกเอาฝ่ายหนึ่งในคนคู่นี้ ...
(วิธีปฏิบัติเพื่อความเป็นอยู่ด้วยความว่าง หน้า 129)

3.3 ด้านการใช้ประโยค เปลื้อง ณ นคร (2535) กล่าวถึงประโยคว่า เป็นการนำคำหลายคำมารวมกันแสดงข้อความจบลงเพียงข้อความเดียว หากผู้พูดหรือผู้เขียนเรียงร้อยประโยคไม่ดี ข้อความในประโยคจะซับซ้อนวุ่นวาย ไม่เป็นลำดับ ความหมายคลุมเครือ ทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเข้าใจผิดได้ จากการศึกษาการใช้ประโยคในการเทศนาธรรมของท่านพุทธทาสพบว่า ท่านร้อยเรียงประโยคอย่างมีศิลปะ โดยมีการซ้อนความอย่างมีชั้นเชิง ทำให้ผู้ฟังเข้าใจความหมายได้ง่ายและเป็นลำดับชัดเจน อีกทั้งยังได้สรรสรรจากการผูกประโยคด้วยภาษาที่สละสลวย ในการวิเคราะห์ประโยคนี้ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดของเปลื้อง ณ นคร (2535) ในการวิเคราะห์ลักษณะประโยค

3.3.1 การสรุปความ คือ การรวมประธานหลายตัวให้อยู่ในกริยาตัวเดียวกัน เพื่อให้ประโยคกระชับ ชัดเจนขึ้น เช่น

(26) แม้แต่เทพเจ้าที่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์แห่งสมัยนั้น คือพระอาทิตย์ก็ดี พระจันทร์ก็ดี พระราหูก็ดี หรืออะไรก็ดี ที่เชื่อกันอยู่ในสมัยนั้น ก็ล้วนแต่พ่ายแพ้แก่อำนาจของพระพุทธเจ้า ...

(เรื่องผี ๆ สาร ๆ หน้า 42)

(27) ดังนั้นเป็นอันว่าจะเรียกอัญญสังคิมัคค์ อริยอัญญสังคิมัคค์ก็ดี จะเรียกว่าสัมมาสมาธิมีปริหาร 8 ก็ดี มันก็เป็นเรื่องเดียวกัน ...

(การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง หน้า 29)

(28) กล่าวสั้น ๆ ก็ว่า ร่างกายก็ดี จิตใจก็ดี นิพพานอันเป็นที่ดับแห่งร่างกายและจิตใจก็ดี ล้วนแต่เป็นธรรมชาติเสมอกัน ...

(ที่แท้คนเรามีได้เกิดมา หน้า 64)

3.3.2 การถ่วงความ คือ การถ่วงน้ำหนักให้ห้วงความคิดของถ้อยคำทั้งสองส่วนเชื่อมโยงกัน เพราะเมื่อพูดถึงสิ่งอันหนึ่งแล้ว ใจของผู้ฟังย่อมต้องการรู้ถึงอีกสิ่งหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งข้างต้น การถ่วงความจะทำให้ข้อความที่กล่าวนั้น มีน้ำหนักหรือรสดีขึ้น เช่น เมื่อใด-เมื่อนั้น, ใคร-คนนั้น ฯลฯ

(29) แต่เมื่อใดจิตปลดเปลื้องสิ่งที่หุ้มห่อออกไปเสียได้หมด กล่าวคือ ปลดเปลื้องความยึดมั่นถือมั่นด้วยความหลงด้วยความไม่รู้มันแหละออกไปเสียหมด เมื่อนั้นจิตก็มีลักษณะว่าง เพราะไม่ยึดมั่นสิ่งทั้งปวง ...

(วิธีปฏิบัติเพื่อความเป็นอยู่ด้วยความว่าง หน้า 113)

(30) หนทางที่จะไปสู่นิพพานอันเป็นธรรมหมดจดถึงที่สุดนั้น ก็คือปัญญาที่รู้้อยู่ตามที่เป็นจริงว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ดังนี้ ผู้ใดมีปัญญาในเรื่องนี้ เรียกว่าเป็นผู้เดินทางไปสู่นิพพาน อันเป็นธรรมหมดจดข้อความที่แล้มาเป็นอย่างนี้ ...

(ที่แท้คนเรามีได้เกิดมา หน้า 56)

(31) จงฟังคำว่า ไม่มีหยุด ชีโยช คือ ปวยห ขนบ คือ นิคคห บางทีก็ต้องแปลว่า ด่า หรือข่มขี้ ใครมีแก่น คนนั้นอยู่ ใครไม่มีแก่น คนนั้นไป มีคำบาลีว่า โย สาโร โส ฐสฺสตี ...

(ผู้ด่า ที่ทุกคนควรรู้จักและพอใจ หน้า 157)

4. มีการแยกตัวของผู้พูดออกจากผู้ฟัง การแสดงความแยกตัวเองออกจากผู้ฟัง (Detachment) เป็นลักษณะสำคัญของวัจนลีลาแบบเป็นทางการ ดังจะเห็นได้จากการใช้สรรพนาม

บุรุษที่ 1 จากการวิเคราะห์พบว่าหากผู้ฟังเป็นภิกษุสามเณร ท่านจะใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 ว่า “ผม” หากผู้ฟังเป็นอุบาสก อุบาสิกาทั่วไป หรือเป็นอุบาสิก อุบาสิกา และภิกษุสามเณร ท่านจะเลือกใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 ว่า “อาตมา” เพื่อแยกตัวของท่านออกจากผู้ฟัง

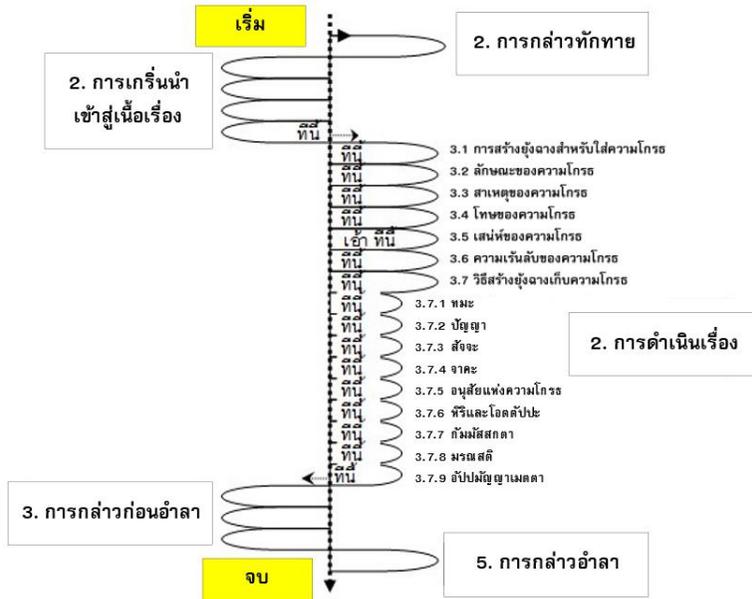
5. *มีการเชื่อมโยงความ (Cohesion) เป็นลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของวัจนลีลา* แบบเป็นทางการ จะเห็นได้ว่าการดำเนินเรื่องการเทศนาธรรมของท่านพุทธทาสนั้น จะปรากฏลักษณะการเชื่อมโยงความ (Cohesion) ฮัลลiday และฮาซัน (Halliday and Hasan, 1976 อ้างถึงใน Norman, F., 1992) กล่าวว่า การเชื่อมโยงเป็นการศึกษาว่าอนุพากย์แต่ละอนุพากย์เชื่อมโยงกันไปสู่ประโยคและประโยคแต่ละประโยคเชื่อมโยงกันไปสู่ข้อความระดับที่ใหญ่กว่าประโยคได้อย่างไร ซึ่งการเชื่อมโยงนี้สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การใช้คำมีความหมายง่าย ๆ การซ้ำคำ การใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันและการใช้คำเชื่อม เช่น “ดังนั้น” “อย่างไรก็ตาม” “และ” “แต่” ฯลฯ

ในการศึกษาการเทศนาธรรมของท่านพุทธทาสนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาไปที่การเชื่อมโยงโดยใช้คำเชื่อมเพื่อแสดงความเชื่อมโยงของเนื้อหาหรือที่เรียกว่า “ตัวบ่งบอกสัมพันธสาร” ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการร้อยเรียงเนื้อหาหลักและเนื้อหาย่อยเข้าไว้ด้วยกัน

สตีเฟน ซี เลวินสัน (Stephen, C. L., 1983) กล่าวถึงตัวบ่งบอกสัมพันธสาร (Discourse Deixis) ว่าเป็นการเข้ารหัสของสิ่งที่อ้างถึงในถ้อยคำซึ่งมีรูปภาษาแทนสิ่งที่อ้างถึงนั้นรวมอยู่ด้วยเพื่ออ้างถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของสัมพันธสารที่ถ้อยคำนั้นปรากฏอยู่ ตัวบ่งบอกสัมพันธสารนี้จัดเป็นประเภทหนึ่งของตัวบ่งบอก (Deixis) ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิธีการเข้ารหัสทางภาษาหรือลักษณะทางไวยากรณ์ของถ้อยคำของบริบท (Context of Utterance) หรือเหตุการณ์ในการกล่าวถ้อย (Speech Event) และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิธีการตีความหมายของถ้อยคำที่ปรากฏในบริบทต่าง ๆ ตัวบ่งบอกนี้แบ่งได้เป็น 5 ประเภท คือ 1) ตัวบ่งบอกสรรพนาม (Person Deixis) 2) ตัวบ่งบอกกาล (Time Deixis) 3) ตัวบ่งบอกเวลา (Place Deixis) 4) ตัวบ่งบอกสัมพันธสาร (Discourse Deixis) และ 5) ตัวบ่งบอกทางสังคม (Social Deixis) จากการศึกษา พบว่า การเชื่อมโยงโดยใช้ตัวบ่งบอกสัมพันธสารนี้เป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งในการใช้ภาษาในการเทศนาธรรมของท่านพุทธทาส

ตัวบ่งบอกสัมพันธสารในการเทศนาธรรมของท่านพุทธทาสมีหลายคำ เช่นคำว่า “ที่นี่” “ฉะนั้น” “เออละ” ฯลฯ แต่มีตัวบ่งบอกสัมพันธสารตัวหนึ่งคือคำว่า “ที่นี่” ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความโดดเด่นมากกว่าคำอื่น เพราะนอกจากจะทำหน้าที่บ่งบอกสัมพันธสารที่ปรากฏแล้วยังทำหน้าที่บ่งบอกการเปลี่ยนหัวเรื่องอีกด้วย ทั้งที่เป็นหัวเรื่องหลักและหัวเรื่องย่อย อีกทั้งเมื่อพิจารณาด้านความถี่ที่ใช้พบว่าท่านพุทธทาสใช้คำว่า “ที่นี่” เป็นจำนวนมากและจะปรากฏอย่างสม่ำเสมอทุกครั้งที่เทศนา

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ท่านพุทธทาสใช้ตัวบ่งบอกสัมพันธ์สาร “ทีนี่” ในการดำเนินเรื่องเพื่อให้เห็นภาพของการดำเนินเรื่องอย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์การดำเนินเรื่องในการเทศนาธรรมเรื่อง การเก็บความโกรธใส่ยุ่งฉาง ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การดำเนินเรื่องในการเทศนาธรรมเรื่อง การเก็บความโกรธใส่ยุ่งฉาง

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่า ตัวบ่งบอกสัมพันธ์สาร “ทีนี่” ทำหน้าที่เชื่อมโยงความและเปลี่ยนหัวเรื่องจากองค์ประกอบหลักที่ 2 เข้าสู่องค์ประกอบหลักที่ 3 และจากองค์ประกอบที่ 3 เข้าสู่องค์ประกอบที่ 4 รวมทั้งเชื่อมโยงและเปลี่ยนหัวเรื่องในองค์ประกอบย่อยที่ 3 ทั้งที่เป็นหัวเรื่องหลัก (3.1-3.7) และหัวเรื่องย่อย (3.7.1-3.7.9) ซึ่งเป็นไปตามที่ไมเคิล สตับส์ (Stubbs, M., 1983) กล่าวถึงคำบ่งบอกเช่นนี้ว่า เป็นคำที่ใช้ในการบ่งบอกการเริ่มต้นของหน่วยการพูดและแสดงความต่อเนื่องของสัมพันธ์สาร

6. ใช้คำศัพท์เฉพาะในสาขาวิชา คือ คำศัพท์ที่ใช้เฉพาะในแวดวงนั้น ๆ ผู้ที่ไม่ได้อยู่ในแวดวงนั้นเมื่อฟังแล้วอาจจะไม่เข้าใจ ธรรมะของพุทธเจ้านั้นโดยมากจะมีศัพท์เฉพาะและสำนวนเป็นภาษาบาลี ซึ่งบุคคลโดยทั่วไปอาจจะไม่เข้าใจความหมายของศัพท์ ดังนั้นในการแสดงธรรมแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ท่านพุทธทาสจะกล่าวถึงศัพท์เฉพาะและสำนวนภาษาบาลีแล้วแปลเป็นภาษาไทยเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจมากยิ่งขึ้น เช่น

(32) พวกเขาเป็นพวกปทพรมะ แปลว่า โง่งม ยากที่จะพูดกันให้เข้าใจได้ ถัดมาเป็น เนยยะ พอที่จะพูดกันรู้เรื่อง ถัดขึ้นมาเรียกว่า วิปจิตัญญ แปลว่า ถ้าต้องพูดกับบ่อย ๆ ไม่กี่ครั้ง ก็รู้เรื่องได้ดีที่สุดในที่สุด พวกสุดท้ายก็เรียกว่า อุคฆติตัญญ พวกนี้เพียงแต่พูดนิดหน่อยเท่านั้นก็รู้เรื่องหมด ...

(ผู้ดำที่ทุกคนควรรู้จักและพอใจ หน้า 51)

(33) คำว่า ปฏิษะ หมายถึง หงุดหงิดขัดใจ ...

(การเก็บความโกรธใส่ยุ่งฉาง หน้า 11)

(34) ไม่มีอะไรมากไปกว่าที่จะเรียกว่า ธรรมชาติล้วน ๆ เปลี่ยนแปลงไป ไม่มีอะไรที่เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา สมตามพระบาลีที่ว่า สุทธิธมมา ปวตตนติ ธรรมชาติทั้งหลายล้วนเปลี่ยนแปลงไป ...

(ที่แท้คนเรามีได้เกิดมา หน้า 67)

(35) ความถูกต้องของความประสงค์หรือความต้องการ เรียกว่า สัมมาสังกัปป สัมมาสังกัปป แปลว่ามีความประสงค์ถูกต้อง มีความปรารถนาถูกต้อง ...

(การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง หน้า 21)

จากผลการวิเคราะห์ข้างต้น จะเห็นได้ว่าการเทศนาธรรมนั้น เป็นการสื่อสารในบริบทที่เป็นทางการและใช้ภาษาที่มีความพิเศษหรือทราบดี ทั้งด้านถ้อยคำและรูปประโยค รวมถึงมีการใช้ศัพท์เฉพาะสาขาวิชา ร้อยเรียงเชื่อมโยงกันทั้งสัมพันธ์สาร และมีการอธิบายยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้ผู้ฟังเข้าใจความหมายได้ง่าย ชัดเจน และลึกซึ้งอย่างยิ่ง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษา พบว่า การเทศนาธรรมของท่านพุทธทาสเป็นวัจนลีลาแบบเป็นทางการ (Formal) ตามแนวคิดของมาร์ติน โจนส์ (1961) กล่าวคือ การเทศนาธรรมนั้น จะเกิดขึ้นในสถานการณ์สำคัญที่ไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกวัน เช่น วันเข้าพรรษา วันอาสาฬหบูชา วันธรรมสวนะ ฯลฯ และเป็นวัจนลีลาที่แสดงความสำคัญหรือความจริงจังของเรื่องพูด ดังจะเห็นว่าเนื้อหาที่ท่านเทศนานั้นเป็นหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์ดำรงตนอยู่ได้โดยปราศจากความทุกข์ มิใช่เป็นการพูดเรื่องความบันเทิงสนุกสนาน ลักษณะวัจนลีลาที่พบเป็นไปตามยุคสมัยที่เมื่อหลายสิบปีก่อน ธรรมะเป็นเรื่องจริงจังทั้งในส่วนของของผู้เทศนาและผู้ฟังจะต้องมีความสำรวม เป็นทางการ สุภาพเรียบร้อย ซึ่งอาจจะต่างจากสมัยปัจจุบันนี้

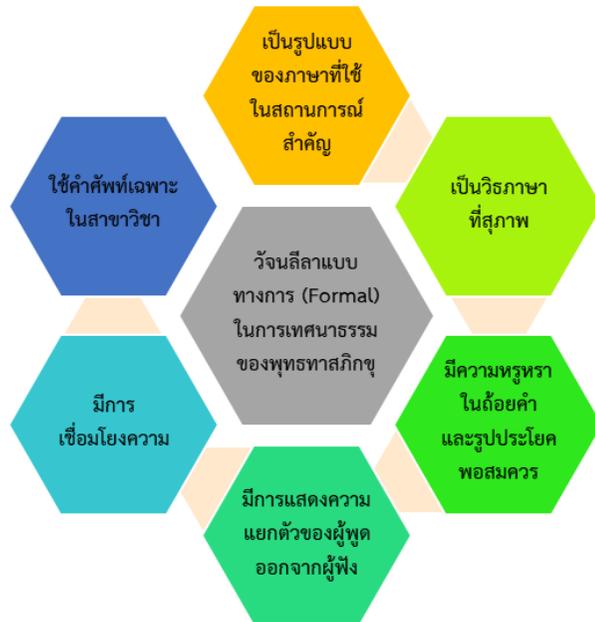
เน้นการเข้าถึงง่ายและเข้าใจง่าย อีกทั้งมีการนำเสนอต่อพุทธศาสนิกชนในรูปแบบที่เป็นกันเองมากขึ้น

เมื่อพิจารณาด้านภาษา พบว่า ท่านพุทธทาสเลือกใช้ถ้อยคำที่สุภาพ สละสลวย มีการใช้โวหารต่าง ๆ เปรียบเทียบหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาที่เป็นนามธรรมให้ผู้ฟังเห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้นได้ อีกทั้งมีการร้อยเรียงถ้อยคำอย่างพิถีพิถัน มีศิลปะชั้นเชิง ทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย ไม่สับสน ซึ่งเป็นไปตามที่รีนฤทัย สัจพันธ์ (2523) กล่าวไว้ว่า การใช้โวหาร คือ การใช้ถ้อยคำที่มีความหมายลึกซึ้ง กว้างขวางกว่าถ้อยคำธรรมดา ดังนั้น จึงทำให้เห็นว่า ท่านพุทธทาสมีความลุ่มลึกและชั้นเชิงในการใช้ภาษาอย่างแท้จริง

ท่านพุทธทาสใช้วัจนลีลาแบบเป็นทางการเพื่อทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ ตระหนักคุณค่า และนำไปสู่การปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของท่าน ทำให้ผู้ฟังได้คิดพิจารณาตนเองถึงสภาวะทุกข์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และตระหนักถึงความสำคัญของพุทธศาสนาในฐานะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวชีวิตจิตใจ เป็นทางออกสำหรับปัญหาของตนเองโดยการน้อมใจและปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์และอบายทั้งปวง ลักษณะวัจนลีลาการใช้ภาษาที่ชัดเจนและสละสลวยในการเทศนาธรรมของท่านพุทธทาสที่ผู้วิจัยค้นพบนี้ อาจเป็นส่วนหนึ่งในคำตอบที่ว่า เพราะเหตุใดการเทศนาธรรมของท่านพุทธทาสจึงได้รับความนิยมยกย่องและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางแก่พุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง วัจนลีลาในการเทศนาธรรมของพุทธทาสภิกขุ มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 2 วาทศิลป์แบบทางการในการเทศนาธรรมของพุทธทาสภิกขุ

วาทศิลป์ (Style) ตามแนวคิดของมาร์ติน โจนส์ (1961) แบ่งออกเป็น 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) วาทศิลป์แบบตายตัว (Frozen) 2) วาทศิลป์แบบเป็นทางการ (Formal) 3) วาทศิลป์แบบหารือ (Consultative) 4) วาทศิลป์แบบเป็นกันเอง (Casual) และ 5) วาทศิลป์แบบสนิทสนม (Intimate) จากการศึกษาค้นคว้า วาทศิลป์ในการเทศนาธรรมของท่านพุทธทาสเป็นวาทศิลป์แบบเป็นทางการ ซึ่งผู้ใช้วาทศิลป์ประเภทนี้จะอยู่ในวัย (Age) ผู้ใหญ่ มีความกว้างของประสบการณ์ทางภาษา (Breadth) แบบพิถีพิถัน และมีความรับผิดชอบ (Responsibility) ในระดับดีมาก โดยวาทศิลป์แบบเป็นทางการนี้มีลักษณะ 6 ประการ ได้แก่ 1) เป็นรูปแบบของภาษาที่ใช้ในสถานการณ์สำคัญ 2) เป็นวิธภาษาที่สุภาพ 3) มีความสุหรรหในถ้อยคำและรูปประโยคพอสมควร 4) มีการแสดงความแยกตัวของผู้ออกจากผู้ฟัง 5) มีการเชื่อมโยงความ และ 6) ใช้คำศัพท์เฉพาะในสาขาวิชา ซึ่งองค์ความรู้ที่พบนี้สามารถใช้เป็นแบบเทียบในการศึกษาวาทศิลป์ในการเทศนาธรรมของพระรูปอื่นในยุคสมัยเดียวกันหรือต่างยุคสมัยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับบทเทศนาธรรมในยุคปัจจุบันนี้ เพื่อค้นหาลักษณะการเทศนาธรรมและวิธีการปรับรูปแบบการเทศนาธรรมเพื่อให้เข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวัจนลีลาในการเทศนาธรรมของพระภิกษุสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน ว่าท่านจะมีวัจนลีลาในการเทศนาธรรมที่แตกต่างไปจากพระภิกษุในอดีตอย่างไร เพื่อสะท้อนให้เห็นภาพสังคมไทยที่มีความเป็นพลวัต (dynamic) เป็นเหตุปัจจัยให้การรับรู้พระธรรมคำสอนของพุทธศาสนิกชนเปลี่ยนแปลงไปทั้งในด้านวิธีการและรูปแบบในการเทศนาธรรม เช่น การเทศนาธรรมผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ในแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ ยูทูบ ฯลฯ เพื่อให้เห็นถึงรูปแบบการเผยแผ่ธรรมที่สามารถเข้าถึงสาธารณชนได้อย่างกว้างยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ ช่วยทำให้การเผยแผ่และสืบสานพระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างกว้างขวางสอดคล้องกับแนวคิดและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- เปลื้อง ณ นคร. (2535). *ศิลปะแห่งการประพันธ์*. กรุงเทพฯ : เอลโล่การพิมพ์.
- ธรรมปราโมทย์. (2549). *ตามรอยพุทธทาส ภาคผลงาน*. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- ประชาไท. (2548). *พุทธทาส*. เข้าถึงได้จาก <http://www.buddhadasa.org/html/100/7.html>.
- ประภาศรี สีอำไพ. (2538). *วัฒนธรรมทางภาษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชร บัวเพียร. (2536). *วาทวิทยา: กลยุทธ์การพูดอย่างมีประสิทธิภาพในทุกโอกาส*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : อะเบลส.
- พุทธทาสภิกขุ. (2521). *การทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง*. กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2527). *ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่งความสุข*. กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร.
- พุทธทาสภิกขุ. (2530). *ชีวิตคู่*. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2535). *แก่นพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2536). *สิ่งที่ทุกคนควรรู้จัก*. กรุงเทพฯ : หจก.ภาพพิมพ์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2544). *สวรรค์ในหน้าที่การงาน ธรรมะที่ควรรู้จักเพื่อทำงานให้สนุก*. กรุงเทพฯ : ธรรมทานมูลนิธิ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2545). *การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง*. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2546). *การเก็บความโกรธใส่ถังฝัง*. กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2546). *ชาตินี้ชาติหน้า เรื่องผี ๆ สาง ๆ*. กรุงเทพฯ : ธรรมทานมูลนิธิ.

- พุทธทาสภิกขุ. (2546). *ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์ พรินตติ้ง.
- พุทธทาสภิกขุ. (2550). *เกิดมาทำไม*. กรุงเทพฯ : เม็ดทราย.
- рінฤทัย สัจจพันธุ์. (2523). *ความรู้ทั่วไปทางภาษาและวรรณกรรมไทย (ภาควรรณคดี)*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2548). *ภาษาในสังคมไทย ความหลากหลาย การเปลี่ยนแปลง การพัฒนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2550). *ภาษาศาสตร์สังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Joos, M. (1961). *The Five Clocks. A Linguistic Excursion into the Five Styles of English Usage*. New York : Harcourt, Brace and World.
- Norman, F. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge : Polity Press.
- Stephen, C. L. (1983). *Pragmatics*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Stubbs, M. (1983). *Discourse Analysis*. Oxford : Basil Blackwell.